

Educar en tempraça i sobrietat (I)

"Tingueu valor per educar en l'austeritat –deia sant Josepmaria a un grup de famílies—; si no, no fareu res". Sobre aquesta virtut se centra aquest nou text de la sèrie dedicada a la família.

En la tasca d'educació, quan els pares neguen als fills algun desig, és fàcil que aquests demanin per què no poden seguir la moda, o menjar alguna cosa que els agrada, o què els impedeix passar hores navegant per Internet, o jugant a l'ordinador. La resposta que ve espontània pot ser, simplement, "perquè no ens podem permetre aquesta despesa" o "perquè has d'acabar els deures" o, en el millor dels casos, "perquè acabaràs sent un capritxós".

Són respostes fins a cert punt vàlides, si més no per sortir d'un momentani encallament, però que sense pretendre-ho poden amagar la bellesa de la virtut de la tempraça, fent que aparegui davant els fills com una simple negació d'allò que atrau.

Per contra, com qualsevol virtut, la tempraça és fonamentalment afirmativa. Capacita la persona per fer-se mestressa de si mateixa, posa ordre en la sensibilitat i l'afectivitat, en els gustos i desitjos, en les tendències més íntimes del jo: en definitiva, ens procura l'equilibri en l'ús dels béns materials, i ens ajuda a aspirar al bé millor¹. De manera que, d'acord amb sant Tomàs, la tempraça podria situar-se en l'arrel mateixa de la vida sensible i espiritual². No en va, si hom llegeix amb atenció les benaurances s'observa que, d'una manera o altra, gairebé totes estan relacionades amb aquesta virtut. Sense ella no es pot veure Déu, ni ser consolats, ni heretar la terra i el cel, ni suportar amb paciència la injustícia³: la tempraça canalitza les energies humanes per moure el molí de totes les virtuts.

SENYORIU

El cristianisme no es limita a dir que el plaer és una cosa "permesa". Ho considera, més aviat, com una cosa positivament bona, perquè Déu mateix l'ha posat en la naturalesa de les coses, com a resultat de la satisfacció de les nostres tendències. Però això és compatible amb la consciència que el pecat original existeix, i ha desordenat les passions. Tots compremem bé per què sant Pau diu faig el mal que no vull⁴; és com si el mal i el pecat haguessin estat empeltats en el cor humà que, després de la caiguda original, es troba en la tessitura d'haver de defensar-se de si mateix. Aquí es revela la funció de la tempraça, que protegeix i orienta l'ordre interior de les persones.

Un dels primers punts de Camí pot servir per enquadrar el lloc de la tempraça en la vida de les dones i dels homes: Acostuma't a dir que no⁵. Sant Josepmaria explicava al seu confessor el sentit d'aquest punt, assenyalant que és més senzill dir que sí: a l'ambició, als sentits...⁶. En una tertúlia, comentava que quan diem que sí, tot són facilitats, però quan hem de dir que no, ve la lluita, i de vegades no ve la victòria en la lluita, sinó la derrota. Per tant, ens hem d'acostumar a dir que no per vèncer en aquesta lluita. Perquè d'aquesta

¹ Cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, n. 1809.

² Cf. Sant Tomàs, S. Th II-II, q. 141, aa. 4, 6, i S. Th I, q. 76, a. 5.

³ Cf. Mt 5, 3-11.

⁴ Rm 7, 19.

⁵ Sant Josepmaria, *Camí*, n. 5.

⁶ Sant Josepmaria, Autògraf, en P. Rodríguez (ed.), *Camino. Edición crítico-histórica*, Rialp, Madrid 2002, p. 219.

victòria interna surt la pau per al nostre cor, i la pau que portem a les nostres llars –cada un, a la vostra—, i la pau que portem a la societat i al món sencer⁷.

Dir que no, en moltes ocasions, comporta una victòria interna que és font de pau. És negar-se a allò que allunya de Déu –a les ambicions del jo, a les passions desordenades—, és la via imprescindible per afirmar la pròpia llibertat, és una manera de col·locar-se al món i davant el món.

Quan algú diu que sí a tots i a tot allò que l'envolta o li ve de gust, cau en l'anonimat, d'alguna manera es despersonalitza, és com un ninot mogut per la voluntat d'altres. Potser hàgim conegut alguna persona que és així, incapaç de dir que no als impulsos de l'ambient o als desitjos dels que l'envolten. Són persones aduladores en què l'aparent afany de servei revela manca de caràcter o, fins i tot, hipocresia; són persones incapaces de complicar-se la vida amb un "no".

Perquè qui diu que sí a tot, en el fons, demostra que, a part de si mateix, poca cosa li importa. Qui, en canvi, sap que guarda un tresor en el seu cor⁸, lluita contra allò que se li oposa. Per això, "dir que no" a algunes coses és, sobretot, comprometre's amb altres, situar-se al món, declarar davant els altres la pròpia escala de valors, la forma de ser i de comportar-se. Suposa –si més no— voler forjar el caràcter, comprometre's amb allò que realment s'estima, i donar-ho a conèixer amb les pròpies accions.

L'expressió d'alguna cosa o algú "ben temperat" produeix una idea de solidesa, de consistència: Temprança és senyoriu. Senyoriu que s'aconsegueix quan s'és conscient que no tot allò que experimentem en el cos i en l'ànima ha de resoldre's a raig fet. No tot allò que es pot fer s'ha de fer. Resulta més còmode deixar-se arrossegat pels impulsos que anomenem naturals, però al final d'aquest camí es troba la tristesa, l'aïllament en la pròpia misèria⁹.

L'home acaba depenent de les sensacions que l'ambient desperta en ell, i cercant la felicitat en sensacions fugaces, falses, que –precisament per ser passatgeres— mai no satisfan. El destemprat no pot trobar la pau, va donant batzegades d'una banda a l'altra, i acaba per entossudir-se a una recerca sense fi, que esdevé una autèntica fugida de si mateix. És un etern insatisfet, que viu com si no pogués conformar-se amb la seva situació, com si fos necessari cercar sempre una nova sensació.

En pocs serveis es veu millor que en la manca de temprança la servitud del pecat. Com diu l'Apòstol, en la seva desesperació es van lliurar al desvari¹⁰. El destemprat sembla haver perdut el control de si mateix, bolcat com està a cercar sensacions. Per contra, la temprança compta entre els seus fruits amb la serenitat i el repòs. No calla ni nega els desitjos i passions, però fa l'home veritablement amo, senyor. La pau és «tranquil·litat en l'ordre»¹¹, només es troba en un cor segur de si mateix, i disposat a lliurar-se.

TEMPRANÇA I SOBRIETAT

Com es pot ensenyar la virtut de la temprança? En nombroses ocasions, sant Josepmaria ha abordat la qüestió, posant l'accent en dues idees fonamentals: per educar són necessàries la fortalesa i l'exemple, i promoure la llibertat. Així, comentava que els pares han d'ensenyar

⁷ Sant Josepmaria, Tertúlia, 28-X-1972, a P. Rodríguez (ed.), *Camino. Edición crítico-histórica*, Rialp, Madrid 2002, p. 219.

⁸ Cf. *Mt* 6, 21.

⁹ Sant Josepmaria, *Amics de Déu*, n. 84.

¹⁰ *Ef* 4, 19.

¹¹ Sant Agustí, *De civitate Dei*, 19, 13.

als fills a viure amb sobrietat, a portar una vida una mica espartana, és a dir, cristiana. És difícil, però cal ser valents: tingueu valor per educar en l'austeritat; si no, no fareu res¹².

D'això que hem dit, resulta que és indubtable la importància d'aquesta virtut, però pot semblar sorprenent que sant Josepmaria consideri que una vida espartana sigui sinònim de quelcom cristià, o a l'inrevés, que el cristià s'expliqui pel espartà. Sembla que la solució de la paradoxa està a relacionar la vida espartana amb la importància que té la valentia –part de la virtut de la fortalesa— per educar la tempraça.

A més, aquí s'han de distingir dos sentits de valentia: en primer lloc, cal ser valent per assumir personalment aquesta manera de vida espartana –és a dir, cristiana—. Ningú no dóna el que no té, i més si es considera que per ensenyar la virtut de la tempraça és capital l'exemple i l'experiència pròpia. Precisament perquè es tracta d'una virtut en la que les accions s'adrecen al despreniment; és fonamental que els educands vegin davant seu els seus efectes.

Si els que són sobris transmeten alegria i pau d'ànim, els fills tindran un incentiu per imitar els pares. La manera més senzilla i natural de transmetre aquesta virtut és l'ambient familiar, sobretot quan els nens són petits. Si veuen que els pares renunciïn amb elegància al que a ells els sembla un caprici, o sacrificuen el seu propi descans per atendre la família –per exemple, per ajudar-los amb les tasques del Col·legi, o banyar o donar de menjar als petits o jugar amb ells—, assimilaran el sentit d'aquestes accions i les relacionaran amb l'atmosfera que es respira a la llar.

En segon lloc, també cal valentia per proposar la virtut de la tempraça com un estil de vida bo i desitjable. És cert que quan els pares viuen d'una manera sobria, serà més fàcil suggerir a través de comportaments concrets. Però de vegades, els pot venir el dubte de fins a quin punt no estan interferint en la legítima llibertat dels fills, o imposant, sense dret, la pròpia manera de viure. Fins i tot és possible que es plantegin si és eficaç imposar o manar una cosa que no sembla que els fills puguin o no vulguin assumir. Si se'ls nega un caprici, no roman el desig, sobretot quan els seus amics tenen això? No es fomenta així que se senti "discriminat" en les seves relacions socials? O, encara pitjor, no és una ocasió perquè es distanciï dels pares, i que sigui insincer?

En el fons, si som realistes, ens adonem que cap d'aquests motius és prou convincent. Quan hom es comporta amb sobrietat, descobreix que la tempraça és un bé, i que no es tracta de carregar absurdament els fills amb un fardell insuportable, sinó de preparar-los per a la vida. La sobrietat no és simplement un model de conducta que un "tria" i que no es pot imposar a ningú, sinó que és una virtut necessària per posar una mica d'ordre en el caos que el pecat original ha introduït en la naturalesa humana.

Es tracta de ser conscients que tota persona, per tant, ha de lluitar per adquirir-la, si vol ser amo i senyor de si mateix. Cal convèncer-se que no n'hi ha prou amb el bon exemple per educar. Cal saber explicar, saber fomentar situacions en què puguin exercitar la virtut i, arribat el cas, saber oposar-se –i demanar al Senyor la força per fer-ho— als capricis que l'ambient i les ganes del nen –certament naturals, però influïts ja per una incipient concupiscència— reclamen.

LLIBERTAT I TEMPRANÇA

D'altra banda, es tracta d'educar en tempraça i llibertat a la vegada: són dos àmbits que es poden distingir, però no separar, sobretot, perquè la llibertat "travessa" tot l'ésser de la

¹² Sant Josepmaria, Tertúlia a Castellclausura (Barcelona), 28-XI-1972. Vid. <http://www.es.josemariaescriba.info/articulo/la-educacion-de-los-hijos>

persona i és a la base de l'educació. L'educació s'adreça a que cadascú es capaciti per prendre lliurement les decisions encertades que configuraran la seva vida.

No s'educa amb una actitud protectora en la qual, de fet, els pares acaben suplantant la voluntat del nen i controlant cadascun dels seus moviments. Ni tampoc amb una acció tan excessivament autoritària que no deixa espai al creixement de la personalitat i del propi criteri. En ambdós casos, el resultat final s'assemblarà més a un succedani de nosaltres mateixos o a una caricatura de persona sense caràcter.

Hom encerta quan va deixant que el fill vagi prenent les seves decisions d'acord amb la seva edat, i que aprengui a triar fent-li veure les conseqüències dels seus actes, alhora que percep el suport dels pares —i dels que intervenen en la seva educació— per encertar en triar o, eventualment, per rectificar una decisió equivocada.

Un fet que sant Josepmaria va explicar en diverses ocasions sobre la seva infància resulta il·lustratiu: els seus pares no transigien amb els seus capricis, i davant un menjar que no li agradava, la mare —en comptes de preparar una altra cosa— assenyalava que ja menjaria del segon plat... Així, fins que un dia el nen va llançar el menjar contra la paret... i els pares la van deixar tacada durant mesos, de manera que tingués ben presents les conseqüències de la seva acció¹³.

L'actitud dels pares de sant Josepmaria reflecteix com es pot conjuntar el respecte per la llibertat del fill amb la necessària fortalesa per a no transigir amb els seus capricis. Lògicament, la manera d'afrontar cada situació serà diversa. En educació, no hi ha receptes generals; compta cercar el millor per a l'educant i tenir clares —per haver-ho experimentat— quines són les coses bones que cal ensenyar a estimar, i quines són les coses que li poden resultar perjudicials. En tot cas, convé mantenir i promoure el principi del respecte a la llibertat: és preferible equivocar-se en algunes situacions que imposar sempre el mateix judici, més encara si els fills ho perceben com una cosa poc raonable o fins i tot arbitrària.

Aquesta petita anècdota del "plat trencat" ens proporciona, a més, l'ocasió per reparar en un dels primers camps en els quals cal educar la virtut de la templança: el dels àpats. Tot allò que hom faci per fomentar les bones maneres, la moderació i la sobrietat ajuda a adquirir aquesta virtut.

Certament, cada edat presenta circumstàncies específiques que fan que calgui afrontar la formació de maneres diverses. L'adolescència requerirà més la mesura en les relacions socials que la infància, alhora que permetrà racionalitzar millor els motius que porten a viure d'una manera o altra, però la templança en els àpats pot desenvolupar-se en els nens amb relativa facilitat, dotant-los d'uns recursos —fortalesa en la voluntat i autodomini— que els seran d'indubtable utilitat quan arribi el moment de lluitar amb templança en l'adolescència.

Així, per exemple, preparar menús variats, saber tallar capricis o rareses, encoratjar a acabar el menjar que no agrada, a no deixar res del que s'han servit al plat, ensenyar a usar els coberts o esperar que es serveixin tots abans de començar a menjar, són maneres concretes d'enfortir la voluntat del nen. A més, durant la infància, el clima familiar de sobrietat que tracten de viure els pares —valentament sobris!— es transmet com per osmosi, sense que calgui fer res d'especial.

Si el menjar que sobra no es llença, sinó que s'utilitza per completar altres plats, si els pares no mengen entre hores, o deixen que els altres repeteixin primer de les postres que

¹³ Cf. A. Vázquez de Prada, *El Fundador del Opus Dei* (I), Rialp, Madrid 1997, p. 33.

tant èxit han tingut, els nois creixen considerant natural aquesta manera de procedir. En el moment adequat, hom donarà les explicacions del perquè s'actua així, de manera que puguin entendre: relacionant-lo amb el bé de la pròpia salut, o per ser generosos i demostrar l'afecte que es té al germà, o com una manera d'oferir un petit sacrifici a Jesús... motius que moltes vegades els nens entenen millor del que els adults pensem.

J.M. Martín i J. de la Vega